

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מתורת

הוד כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש

וצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שנה ה' / גליון קעב

ערש"ק פרשת ואתחנן ה'תשס"ח

פתח דבר

בעזרהי"ת.

לקראת שבת קודש פרשת ואתחנן, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון קעב), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רכבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ובאיזהו מקומן אף עברו עריכה קלה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,

מכון אור החסידות

יוצא לאור על ידי
מכון אור החסידות

אה"ק:

ת.ד. 2033 כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-9604-832 פקס: 03-9607-370

ארה"ב:

325 Kingston Ave. #2, Brooklyn, NY 11213

(718) 732-9017

תוכן העניינים

מקרא אני דורש

עה"פ "ושננתם לבניך" מפרש רש"י דקאי אתלמידים, ומוכיח מג' פסוקים שתלמידים קרואים בנים; הטעם שלא כתבה התורה לכתחילה "ושננתם לתלמידך" תוך הסברת שיטת רש"י וראיותיו.
(ע"פ לקוטי שיחות חלק ט עמ' 33 ואילך)

יינה של תורה

ישוב התמיהה בדברי המדרש דהתיבה "אנכי" שבראש י' הדברות היא "בלשון מצרי"; ביאור ענין התורה ושייכותה לעולם הזה גשמי דוקא.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק ג עמ' 892 ואילך)

חידושי סוגיות

יקשה בכמה פרטים מהו גדר הדין להוסיף לימוד בלילות אחר ט"ו באב / ידייק ממ"ש הרמ"א, שאינו מגדר חיוב כללי דת"ת / יבאר דיוקי לשונות הרמב"ם בזה, שהם ב' גדרים בלימוד באופן ד"כתר תורה" / יבאר דרגת "כתר תורה" ע"פ מ"ש הב"ח – שהוא לימוד עניני פרדס / עפ"ז מבאר גדר ההוספה בלימוד בלילה דוקא, והעונש שאמרו למאן דלא יוסיף.

(ע"פ לקוטי שיחות חלק לד עמ' 41 ואילך)

הוספה – דרכי החסידות

אגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש נ"ע – האדם ומטרת בריאתו בעולם.

(אגרות קודש חלק ד עמ' תכו)

מקרא אני דורש

תלמידים בלשון המקרא – בנים

עה"פ "ושננתם לבניך" מפרש רש"י דקאי אתלמידים, ומוכיח מג' פסוקים שתלמידים קרואים בנים; הטעם שלא כתבה התורה לכתחילה "ושננתם לתלמידך" תוך הסברת שיטת רש"י וראיותיו

א. "ושננתם לבניך" (פרשתנו, ו, ז). ובפירושו רש"י: "לבניך – אלו התלמידים. מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר: 'בנים אתם לה' אלקיכם', ואומר: 'בני הנביאים אשר בבית א-ל', וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים, שנאמר: 'בני עתה אל תשלו'".

ובמשכיל לדוד דקדק: מדוע הוצרך רש"י להסתייע משלושה פסוקים – ואינו מסתפק בפסוק אחד מהם או בשנים בלבד?

ויש לבאר בזה, ובהקדים דיוק נוסף: הנה אחד הפסוקים שמביא רש"י הוא "בני הנביאים אשר בית א-ל", ומקורו במלכים (ב, ב, א). אמנם צריך ביאור, דהרי לשון זו של "בני הנביאים" כתובה כבר לפני כן (מלכים-א, כ, לה), ומדוע איפוא דייק רש"י להביא דוקא את הפסוק השני שבו כתוב "בני הנביאים", ולא את הפסוק הראשון שבו כתובה לשון

ב. וביאור הענין:

רש"י הוצרך להביא את ג' הפסוקים – כי בכל אחד מהם לחוד אינו מוכרח שתיבת "בנים" פירושה "תלמידים", ולכן יש צורך בכל שלושת הפסוקים יחד.

ועל הסדר:

(א) "בנים אתם לה' אלקיכם" – מפסוק זה יש ראי' ש"בנים אלו התלמידים", כי זה שישראל נקראים "בנים" של הקב"ה הוא מצד זה שהם לומדים ממנו תורה. אבל אפשר לדחות ולומר, שהדבר שאותו מקבלים ישראל מהקב"ה ועל שם זה הם נקראים "בנים" שלו הוא תרי"ג המצוות, שגם הם דבר עיקרי במציאות של ישראל. ולכן לא הסתפק רש"י בראי' זו, אלא הוסיף והביא:

(ב) "בני הנביאים אשר בבית א-ל" – ששם בהכרח לומר שהתואר "בנים" הוא על שם זה שהם תלמידים של הנביאים (ולא על שם ענין אחר שמקבלים מהם). ובזה גופא מדייק רש"י להביא דוקא הפסוק "בני הנביאים אשר בבית א-ל", (ולא את הפסוק שלפני זה שבו כתוב "בני הנביאים"), כי:

באמת אפשר הי' לדחות ולומר, שהשם "בני הנביאים" אינו מכוון לתלמידי הנביאים, אלא לאנשים שהם בעצמם נביאים. והטעם שנקראים "בני הנביאים" – הוא על דרך "בני קדם" (ויצא כט, א), שפירושו אנשי קדם, ועוד כיוצא בזה. וכן בענינו, הפירוש "בני הנביאים" הוא אנשים שענינם נבואה.

ולכן מוסיף רש"י התיבות "אשר בבית א-ל", שהם מוכיחים ש"בני הנביאים" אין הכוונה לאנשים שהם נביאים בעצמם, שהרי בבית א-ל לא היו נביאי אמת, וכמסופר בארוכה בספר מלכים שרק אליהו הנביא נשאר מכל נביאי האמת. ובמילא משמע ש"בני הנביאים" אין פירושו אנשי הנבואה אלא רק תלמידי הנביאים.

אלא שגם בזה אין ראי' מוכרחת, שהרי אפשר לדחות ולומר שבאמת הכוונה "בני הנביאים" היא כן לאנשים שהם נביאים בעצמם, כי לאחר המאורע דאליהו בהר הכרמל (שבהפטרה דפ' פינחס), חזרו להיות נביאי אמת גם בבית א-ל [ויש להאריך בכל זה ע"פ הכתובים במלכים, ואכמ"ל]. ואף שסוף סוף דוחק הוא שבמשך זמן קצר יחזרו להיות קבוצה שלימה של נביאי אמת בבית א-ל – שהיתה מקום עיקרי ביותר בעניני עבודה זרה עוד מימי ירבעם בן נבט – הרי כיון שאין בזה וודאות מוחלטת, לכן מביא רש"י ראי' שלישית:

(ג) "וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים, שנאמר: 'בני עתה אל תשלו' – דהנה, כיון שבמלכים אחרים לא מצינו שהם יקראו לעם ישראל "בני", הרי בהכרח שזה שדוקא בחזקיהו מצינו זאת אינו שייך לזה שסיפק את צרכיהם של עמו בכלל (שהרי את זה עושים כל המלכים), אלא לדבר מיוחד שעשה דוקא חזקיהו, והיינו לימוד התורה שדוקא הוא לימד את כל העם, ומכאן ראי' מוכחת שהתואר "בנים" שייך ללימוד התורה דוקא.

לקראת שבת

ז

אבל, אף שמפסוק זה יש ראי' מספיקה שהתואר "בנים" הוא על שם ענין הלימוד [מזה שדוקא בחזקיהו המלך מצינו תואר זה ולא בשאר מלכים], עדיין יש לטעון ולומר שחזקיהו קרא לעמו "בנים" דוקא על שם שני הדברים ביחד – גם הדאגה לצרכיהם בכלל וגם לימודם תורה – ואין בזה ראי' מספיקה ומוחלטת שהשם "בנים" מתאים ל"תלמידים" בלבד (שאינם מקבלים מהרב את צרכיהם בכלל, אלא רק לומדים ממנו).

ולכן הביא רש"י גם הראי' הקודמת מ"בני הנביאים" – ששם מוכח שהשם "בנים" הוא על שם ענין הלימוד בלבד.

ג. אמנם כד דייקת שפיר, אפשר לבאר את זה שרש"י הוצרך לשלושת הראיות בפשוטות; והיינו כך:

הנה במשכיל לדוד הקשה: "איכא למידק, סוף סוף לו יהי' דהתלמידים קרויים 'בנים', מכל מקום אמאי אצטריך קרא לאפקינהו לתלמידים בלשון 'בנים' – לימא "ושננתם לתלמידך"! כלומר: אם אכן כוונת הכתוב ב"בניך" היא לתלמידים – מדוע לא אמר הכתוב במפורש "ושננתם לתלמידך"?!"

ויש ליישב ולבאר:

רש"י לומר, שבלשון המקרא נקראים התלמידים תמיד בשם "בנים". כלומר: אין הפירוש שבנוסף לשם העיקרי שלהם – "תלמידים" – יכולים לקרוא להם גם "בנים", אלא שזהו שםם הקבוע של "תלמידים" – "בנים".

ולכן אין להקשות מדוע אמר הכתוב "ושננתם לבניך" ולא אמר במפורש "לתלמידך" – כי בלשון המקרא קרויים התלמידים מלכתחילה בשם "בנים".

[ולהעיר, שפעם אחת נמצא במקרא השם "תלמיד" (דברי-הימים-א, כה, ה). אבל ידוע דרך רש"י שבאם "לא מצאתי לו חבר" אינו חד וחלק. ועל אחת כמה וכמה שאין להקשות על יסוד זה למה לא נאמר "לתלמידך" במקום "לבניך"].

וזהו שמדגיש רש"י "מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים", ומביא כמה ראיות על כך שהפסוק קורא לתלמידים בשם "בנים", ולא בשם "תלמידים".

ולכן מסתייע משלשה פסוקים, כי מפסוק אחד או שנים אפשר להוכיח רק שאפשר גם לקרוא לתלמידים בשם "בנים", אבל אין ראי' שזהו שםם בכל מקום; אבל כשרואים שלשה מקומות שבהם נקראים תלמידים בשם זה, הרי זה מוכיח שזהו שםם הרגיל [ובפרט שכל פסוק הוא בחלק אחר של התנ"ך: הפסוק הראשון שמביא רש"י הוא מן התורה, השני מהנביאים, והשלישי מהכתובים].

יינה של תורה

"אנכי" – לשון מצרי!?

ישוב התמיהה בדברי המדרש דהתיבה "אנכי" שבראש י' הדברות היא "בלשון מצרי"; ביאור ענין התורה ושייכותה לעולם הזה גשמי דוקא

א. בנוגע לעשרת הדברות הכתובות בפרשתנו (ה, ו ואילך), ישנו מדרש מופלא (תנחומא (באבער) יתרו טז) על התיבה הראשונה "אנכי ה' אלוקיך" – "אנכי לשון מצרי", והיינו שלשון "אנכי" נלקח מהשפה המצרית.

והנה, עשרת הדברות הוי ענין כללי הכולל את כל המצוות (כמבואר באזהרות לרס"ג), וכמרומוז גם בזה שבעשרת הדברות ישנם תר"ך (620) אותיות, שהם כנגד תרי"ג מצוות דאורייתא, ושבע מצוות דרבנן (של"ה ר"פ יתרו);

ובעשרת הדברות גופא, הנה שני הדברות הראשונות הרי הם כלליות יותר, ד"אנכי" כולל כל מצות עשה, ו"לא יהי' לך" כולל את כל מצות לא תעשה. ולכן "אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום" (ראה של"ה שם). ובזה גופא, הנה הדיבור "אנכי" קודם להדיבור "לא יהי' לך". דזה מורה שיש לו קדימה (לא רק בסדר הדברים, אלא גם) במעלה ובחשיבות [והביאור בזה, בהדיבור "לא יהי' לך" ישנה נתינת מקום לטעות אודות "אלוקים אחרים", שלכן צריך לשלול ענין כזה. משא"כ בהדיבור "אנכי" אין מלכתחילה נתינת מקום למחשבת טעות כזו ח"ו];

לקראת שבת

ט

והנה, תחילת דיבור זה גופא הוא "אנכי ה' אלוקיך", דהוי בסדר דמלמעלה למטה. שכן, שם הוי' הוא למעלה משם אלוקים, אלא שגם זה הוי סוף-סוף שם משמות הקדושים. משא"כ "אנכי", איתא בזוהר דהוי "אנכי מי שאנכי דלא אתרמיז בשום שם", דקאי על עצמותו יתברך, שלמעלה משם אלוקים ולמעלה משם הוי'.
וא"כ, יפלא ביותר מה ש"אנכי" הוא לשון מצרי?!

ב. ויש להוסיף ולהקשות בזה, בהקדם הא דאחד החילוקים בין לשון הקודש לשאר השפות הוא, כדברי הרמב"ם (מ"ג ח"ג פ"ח), שבלשון הקודש אין שם עבור הערוה כו' (ובזה מבאר גם הטעם למה שנקרא "לשון הקודש").

והנה, ידוע (תניא ח"ב פ"א) שכל נברא ונברא בעולם הזה מקבל חיותו משמו שנקרא בו בלשון הקודש. (ולדוגמא: שור מקבל חיותו מהאותיות ש. ו. ר. ועד"ז בשאר הנבראים). ולפ"ז מובן, אשר כל דבר בעולם צריך להיות לו שם בלשון הקודש, דדוקא ע"י שם זה הוא מקבל את חיותו.

וא"כ, צריך ביאור במ"ש הרמב"ם שלערוה אין שם בלשון הקודש – דא"כ, מאין באה החיות של זה?

והביאור בזה, דבלשון הקודש אכן יש לזה שם, אלא כפי שהוא בתחום של הקדושה, עוד קודם שיורד להיות דבר ערוה. אבל הרמב"ם קאי כפי שזה כבר ירד והשתלשל להיות דבר שבערוה, ולזה אין שם בלשון הקודש.

דוגמא לדבר: לאחר חטא עץ הדעת נאמר בנוגע לאדם וחוה "וידעו כי ערומים הם גו'" (בראשית ג, ז). ולכאורה אינו מובן, כיצד לאחר החטא ניתוסף להם הבנה וידיעה – הלוא החטא מוריד באדם, ולא מוסיף בו?

ומבואר בזה (ראה בחיי שם. דרך אמונה להצ"צ עה"פ שם), שקודם חטא עץ הדעת היתה כל מציאות האדם ואבריו בשביל מטרה אחת ויחידה – לעבוד את השי"ת בלבד. והיינו, דלא ה' בזה כל ענין של תאוה, אלא כל מציאות האיבר היתה רק בשביל קיום מצות ה'. ולכן, לא ה' כל מקום להתבייש בזה, "ולא יתבוששו" – דכשם שהאדם אינו מתבייש בהיד שלו שבה הוא מניח תפילין, כך (לפני החטא) לא התבייש האדם עם האיבר השייך למצות פרי' ורבי'.

אבל לאחר חטא עץ הדעת, שעל-ידו באה תאוה לעולם – נהי' הדבר לגנאי, ולכן הבינו אדם וחוה שיש להתבייש בזה; ועד"ז הוא בנוגע לדברי הרמב"ם הנ"ל. דבלשון הקודש לא שייך ענין של ערוה ותאוה, אלא כל מציאות הדבר היא רק בשביל קיום המצוה. ולכן יש לו שם ממנו הוא מקבל את חיותו. אבל בשאר שבעים לשון של אומות העולם, כאשר הדבר ירד ונהי' מזה ענין של ערוה – לזה אין שם בלשון הקודש.

לקראת שבת

והנה, בשבעים לשון גופא ישנם כמה וכמה מדריגות, והגרוע שבהם הוא לשון מצרי. שכן, מצרים נקראת "ערות הארץ" (בראשית מב, ט), ואנשי הינם "שטופים בזנות"; ולמרות זאת, הנה כאשר ניתנה התורה – התיבה הראשונה של עשרת הדיברות היתה בלשון מצרי?!

ג. והביאור בזה:

בנוגע למתן תורה איתא בגמרא (שבת פח, ב): "בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה . . חמודה גנוזה שגנוזה וכו' אתה מבקש ליתנה לבשר ודם . . א"ל הקב"ה למשה החזיר להם תשובה כו' אמר לפניו רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. אמר להם למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם כו'.

ולכאורה צ"ב בזה – הכי המלאכים ביקשו את התורה כפי שהיא ירדה לעולם הזה הגשמי, והלוא המלאכים רצו את התורה כפי שהיא ברוחניות. וא"כ, מה שייך בזה התנאי ד"למצרים ירדתם כו"?

והביאור בזה, דכל תכלית וחידוש התורה הוא בזה שהיא יורדת ובאה לתוך עולם הזה הגשמי, "למצרים ירדתם", ולהמשיך דוקא בתוך ענינים אלו הגשמיים את קדושת התורה. ולכן התורה צריכה להינתן לבני אדם, שיוכלו להמשיך את קדושתה בתוך העולם הזה הגשמי, ולא למלאכי השרת שיתעסקו עם התורה (רק) ברוחניות.

וזוהו שהתיבה הראשונה בעשרת הדיברות, "אנכי", היא בלשון מצרי – דתכלית כל התורה הוא לירד לעניני העולם הגשמיים, ועד לעניני מצרים.

ועד"ז הוא מצד עבודת האדם:

כאשר עבודתו היא בעניני טוב וקדושה, תורה ותפלה וכיו"ב, אבל אינו מתעסק בעניני העולם הגשמיים שיהיו מוכשרים עבור גילוי אלקות – הרי זה שייך לשמות הקדושים ד"הוי"ו ו"אלקים", אשר עם היותם שמות דקדושה הרי יש להם הגבלה וגדר של "עליון" ו"רוחני" – שלא שייך לענינים תחתונים, ובודאי לא עניני מצרים.

ודווקא כאשר עבודת האדם היא (לא רק בעניני קדושה, אלא) גם בעניני הרשות, שמתעסק בהם כפי רצון השי"ת ועושה מהם כלים מוכשרים עבור גילוי אלקות – אזי, כדברי המדרש ש"אנכי" הוא לשון מצרי, עבודה זו מביאה גילוי של "אנכי" דקאי על עצמותו ית' "אנכי מי שאנכי". וכדברי רז"ל (שבת קה, א) ש"אנכי" הוא ראשי-תיבות "אנא נפשי כתיבית יהבית", שהשי"ת "הכניס" כבי' את כל עצמותו בתורה.

[וכפי שמצינו דבר זה ביציאת מצרים ממש, דהיתה "אני ולא מלאך אני ולא שרף אני ולא שליח אני ולא אחר", אלא "הקב"ה בכבודו ובעצמו". והיינו, דבכדי לצאת ממצרים, "ערות הארץ", ולהגיע לקדושה הוא רק ע"י עצמותו ית' שלמעלה מכל הגבלות].

חידושי סוגיות

גדר ההוספה בת"ת מט"ו באב ואילך

יקשה בכמה פרטים מהו גדר הדין להוסיף לימוד בלילות אחר ט"ו באב / ידייק ממ"ש הרמ"א, שאינו מגדר חיוב כללי דת"ת / יבאר דיוקי לשונות הרמב"ם בזה, שהם ב' גדרים בלימוד באופן ד"כתר תורה" / יבאר דרגת "כתר תורה" ע"פ מ"ש הב"ח – שהוא לימוד עניני פרדס / עפ"ז מבאר גדר ההוספה בלימוד בלילה דוקא, והעונש שאמרו למאן דלא יוסיף

א.

יקשה בכמה פרטים מהו גדר הדין להוסיף לימוד בלילות אחר ט"ו באב

תנן בסוף תענית (כו, ב): "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכו'", ובגמ' שם (ל, ב ואילך) נאמרו כמה טעמים על יום טוב זה, ומסיים בגמ' שם (לא, א. ב"ב קכא, ב) "מכאן ואילך¹ דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף כו'", (ופרש"י תענית שם²) "מכאן ואילך מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו"³. וברשב"ם מבאר ש"מתוך שהלילות מאריכין והימים מתקצרין צריך לעסוק בלימודו גם בלילה".

(1) ראה לקמן הערה 42.

מס' תענית).

(2) וידועה השקו"ט אם הפירוש לתענית הוא מרש"י (ראה שם הגדולים להחיד"א מערכת גדולים מע' רש"י קרוב לסופו. מהר"ץ חיות סוף

(3) ב"ב שם ד"ה מט"ו. וכן בנמוק"י ב"ב שם. ובב"ח לטאו"ח סרל"ח "האחרונים קבלו לומר משכבי עד קומי שכבי ומקומי עד שכבי קומי . .

לקראת שבת

ויש לעיין מהו הגדר של הוספה זו דלימוד התורה בלילה מחמשה עשר באב ואילך, דלכאורה:

אם המדובר ביושב אהל (ת"ח) ש"חייב לעסוק בתורה יומם ולילה ממש"⁴, כמ"ש (פרשתנו ו, ז) "ודברת בם בשבתך וביתך בדרך וגו'" ונאמר (יהושע א, ח) "לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה"⁵ – הרי בלימודו זה אין הוספה על חיובו במצות ת"ת?

ואם המדובר בבעל עסק שיוצא י"ח בקביעות עתים ביום ובלילה (רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ח שו"ע יו"ד ר"ס רמו. הל' ת"ת לאדה"ז שם ס"ד ואו"ח סקנ"ו), ועד שיש יוצאים י"ח בפרק א' שחירת ופרק א' ערבית⁶, ובא להדר ולהוסיף בת"ת (יותר מחיובו) – אינו מובן, למה לא מצינו ענין זה כאשר הימים מאריכין והלילות מתקצרין, דמאן דנתוסף ל' בזמן דהיום אז ביום יוסיף?⁷ מהו החילוק אם הוספה זו היא בלילה (מט"ו באב ואילך "שהלילות מאריכין והימים מתקצרין") או ביום (כאשר הימים מאריכין והלילות מתקצרין)?

ואדבר: אם נותנים שכר מיוחד כשמוסיף לימודו בלילה (שאינו זמן של טירדא בעסק) – כ"ש וק"ו שמגיע לו שכר מיוחד כשמוסיף בלימודו ביום, כאשר ע"פ תורה פטור הוא מת"ת מפני טירדתו בעסק, והוא "גוזל" מהזמן שעוסק בפרנסתו ומקדישו ללימוד התורה⁸.

דאנן לומדים בלילה מט"ו ואילך אנן פועלי דיממא דאינו אלא למלאות בלילה שמארכת מה שיחסר לנו ביום שמקצר והולך אזו". ע"ש. אבל לכאורה אין זה כדעת הרמב"ם שם פ"ג הי"ג (הובא לקמן בפנים ס"ג) שמצות לימוד התורה היא בשווה ביום ובלילה, ואדרבה, עיקר הלימוד הוא דוקא בלילה דאז לומד רוב חכמתו [וראה פרישה יו"ד שם סקנ"ב (הובא בש"ך שם סקנ"ה): דאפילו בלילי תקופת תמוז הקצרים ג"כ ילמד כו'. ומ"ש (עירובין שם) לא איברא לילה אלא לשינתה ומוקי לה (תוס' שם) בלילי תקופת תמוז נ"ל שר"ל דאז יהי' לו עיקר הלילה לשינה כו'. ע"ש].

(8) ולכאורה דוחק לתרץ שאז לא מגיע לו העונש ד"דלא מוסיף כו" (כיון שטרוד בעסק), משא"כ כשאינו מוסיף בלילה.

מתשעה באב^א שאומרים קומי כו' חייב לקום קודם אור בוקר כו' כיון שהלילות ארוכים".

(4) ל' אדה"ז בהל' ת"ת פ"ג ס"ה. שם ס"ז. וראה גם שם או"ח ר"ס קנו.

(5) ראה מנחות צט, סע"ב. הל' ת"ת שם ס"ז. קו"א שם רפ"ג. ועוד. ובר"ן נדרים (ח, א ד"ה הא קמ"ל) "שהרי חייב כל אדם ללמוד תמיד יום ולילה כפי כחו כו' ושננתם כו'". וראה טורי אבן לחגיגה (ז, א ד"ה וג"ח ות"ת) שמטעם זה "ת"ת עיקר מצותו וחיובו אין לו שיעור".

(6) ראה מנחות שם. הל' ת"ת לאדה"ז שם ס"ד (ובקו"א שם^ב) ואו"ח סקנ"ו.

(7) וראה רשב"ם שם. ובחדא"ג ב"ב שם כ' ע"פ עירובין (סה, א ותוס' שם) "דודאי עיקר הלימוד הוא ביום... ולהכי קאמר ר"נ ב"י (עירובין שם) הא

(א) ובמ"ג או"ח שם מוסיף "מט"ו באב כו'". וראה ס' השיחות תשמ"ח (קה"ת, ברוקלין, תשמ"ט) ע' 579 הערה 45 ובהנמטן שם.

(ב) וראה דברי אדה"ז, נענתקו בצ"ח ל'ש"ס פאה פ"א (יט, א) (ובשלימותם – בשר"ת אדה"ז (קה"ת, ברוקלין, תשמ"ח) שער המילואים ס"ז).

לקראת שבת

יג

[ודוחק גדול לומר שהמדובר רק בבעל עסק כזה שא"א לו בשום פנים "לגזול" ולהוסיף בת"ת בשעות היום (גם כשהימים מאריכינן), ובמילא, לא תצוייר הוספה בלימוד התורה אלא מחמשה עשר באב ואילך כשהלילות מאריכינן].

ועוד זאת: מפשטות לשון הגמרא משמע, ש"מכאן ואילך כו' דמוסיף" היא הוראה כללית, לכל ישראל, בין יושבי אהל ובין בעל עסק (מכל הסוגים).

ב.

ידייק ממ"ש הרמ"א, שאינו מגדר חיוב כללי דת"ת

והנה ברמ"א (י"ד שם סכ"ג) הביא ע"ד ההוספה בלימוד התורה בלילות מט"ו באב ואילך בהמשך לדברי המחבר (שמקורם ברמב"ם (הל' ת"ת פ"ג הי"ג)) ע"ד גודל מעלת לימוד התורה בלילה "מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו א' מהן בשינה באכילה ושתי' ושיחה וכיוצא בהם אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה", ומוסיף הרמ"א (מרמב"ם שם) "כי אין אדם לומד רוב חכמתו כי אם בלילה (ומסיים) ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך כו'" (וכן העתיק אדה"ז בהל' ת"ת שלו (פ"ד ה"ח)).

ועפ"ז לכאורה הגדר של ההוספה בלימוד התורה בלילה מט"ו באב ואילך, אינו שייך לחיוב הכללי דת"ת⁹ – אלא הוא בא ושייך להסגולה המיוחדת של לימוד התורה בלילה¹⁰. שלכן "דמוסיף יוסיף", שמגיע לו שכר מיוחד על עסק התורה בלילה דוקא.

אבל עפ"ז צ"ע: איך אפשר לומר "ודלא מוסיף יאסף . . תקברי' אימי'" ("ימות בלא עתו" (לשון רש"י תענית שם 11)) ? וכי אפשר לומר שבגלל שחסר לו העילוי המיוחד של לימוד התורה בלילה (שאז לומד אדם רוב חכמתו וזוכה לכתר תורה), מגיע עונש כזה ? !

ג.

יבאר דיוקי' לשונות הרמב"ם בזה, שהם ב' גדרים בלימוד באופן ד"כתר תורה"

ויובן זה בהקדם ביאור בדיוק לשון הרמב"ם (הנ"ל) שע"י לימוד התורה בלילות זוכים לכתרה של תורה:

הלילה כדי לחנכן ללמוד ביום ובלילה", לכאורה הוא מצד מצות לא ימוש גו' והגית בו יומם ולילה (ראה שמו"ר פמ"ז, ה בסופו – נסמן בבני בנימין לרמב"ם שם), וי"א שמקורו מגמרא דידן סוף תענית (מגדל עוז לרמב"ם שם. ביאורי הגר"א בשו"ע י"ד סרמ"ה סק"כ). וראה מאירי סוף תענית. ואכ"מ.

11) וברשב"ם (ונמוק"י) ב"ב שם: בחצי ימיו.

9) שבזה מתחיל הרמב"ם ההלכה (שם הי"ג) "אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם כו'".

10) ומ"ש ברמב"ם (שם פ"ב ה"ב) במלמד תינוקות "יושב ומלמדן כל היום כולו ומקצת מן

ג) הועתק בטור ושו"ע אדה"ז שם, אבל לא במחבר.

לקראת שבת

בהל' ת"ת שלו (פ"ג) מביא הרמב"ם שני תנאים¹² איך להגיע ל"כתר תורה"¹³: (א) "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחי צער תחי' ובתורה אתה עמל" (ה"ו). (ב) "אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו כו'" (ה"ג).

ויש לדייק, שבתחילה נקט הרמב"ם "להיות מוכתר בכתר תורה", ואילו גבי עסק התורה בלילה כ' "מי שרוצה לזכות¹⁴ בכתר התורה".

ויש לומר הביאור בזה:

בתוכן "כתר תורה" יש שני ענינים: (א) הכתר שבתורה עצמה, היינו החלק הנעלה והמיוחד שבתורה (כמו שמצינו (מגילה כה, ב¹⁵) שדוקא הלכות התורה נקראות בשם "כתרה של תורה"). (ב) זה שהתורה היא כתר של האדם הלומדה.

והנה, אף שבכללות כוונת הרמב"ם בפרק זה היא לאופן הב¹⁶, זה שהתורה מכתירה את האדם הלומדה (כמשנ"ב במ"א – לקו"ש חכ"ז ע' 243 ואילך), יש לומר, שבמתק לשונו מרמז הרמב"ם גם על הענין הא' (הנ"ל) דכתר תורה, היינו, דרגא נעלית בתורה גופא.

וזהו החילוק בין שתי ההלכות הנ"ל:

בהלכה הא' "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה" הכוונה לגדר "כתר תורה" באופן הב' דלעיל, שהתורה נעשית כל מציאותו (וזהו הפירוש שהאדם

תורה", אבל שם אינו תנאי בתור סיבה לזכות לכתר תורה, אלא לשלול, "שמא תאמר עד שאקבץ ממון אחזור ואקרא וכו' אם תעלה מחשבה זו על לבך אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם".

14) וכן הועתק בטושו"ע (וראדה"ז הל' ת"ת) שם. – באדה"ז שם (בכל הדפוסים שתח"י) "לזכות זכות בכתר תורה". ואולי הוא טה"ד. או אולי כוונתו בזה להדגיש דיוק התיבה "בכתר התורה" (דשינוי לשון הטור ושנו"ע "בכתרה) של תורה" אינו מדגישו כ"כ) – ראה לקמן בסוף הסעיף. ועצ"ע.

15) עיין אגה"ק סכ"ט. וראה לקו"ש חכ"ח ע' 108 והערה 45 שם.

16) ובהל' איסורי ביאה (פכ"א הל"ב) נקט הרמב"ם לשון "כתר התורה" (בעיקר) בנוגע לזיוק התורה, וכיו"ב.

ול' "ורלא מוסיף יסיף" שבאבות (פ"א מי"ג), פי' הרע"ב "יוסף מפיו מה שכבר למד וישכח תלמודו" (ומסיים: וי"ג יאסף כו' בלא עתו, וכפרש"י).

12) פשוט, שבכללות, כל התנאים המבוארים בפרק זה נצרכים כדי להגיע לכתרה של תורה (שהרי ע"ז קאי כל הפרק, כתחילת הפרק "בג' כתרין כו"). אבל שאר הענינים מוכרחים לא רק לכתר תורה אלא כדי שדברי תורה יהיו מצויים וקיימים אצל האדם (כמו "לא בגסי הרוח היא מצוי" (שם ה"ח וט'), צריך להסיר "התאוות ותענוגי הזמן מלבו" (שם ה"ט), "אין ד"ת מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן" (שם ה"ב)), משא"כ התנאים להגיע ל"כתר תורה" מפורשים (רק) בב' ההלכות הנ"ל (וכן בה"ז, כבהערה הבאה).

13) גם בהלכה זו שם הזכיר הרמב"ם "כתרה של

לקראת שבת

טו

"מוכתר בכתר תורה". וכמו שממשיך הרמב"ם "ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת" – שאז דברי תורה שלו הם כמו רכוש שקנה (עד ש"תורה דילי" היא" (קידושין לב, ריש ע"ב¹⁷)) שאפשר להפריד בין מציאות האדם הלומד והדברי תורה שלמד, שהרי הוא מציאות בפני עצמה שיש לו "רכוש" – אלא שהי' מוכתר (מסובב) בדברי תורה באופן שהתורה תתאחד עם מציאותו.

משא"כ במ"ש בסוף הפרק "אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו כו" – אין כוונתו לזה שהתורה תהי' "כתר" שלו, אלא "לזכות" לענין נעלה בתורה גופא, ב"כתר התורה". ולכן משנה בלשונו, וכ' (א) "לזכות", (ב) "בכתר התורה" – שזה מורה שהוא זוכה לאיזה דבר, והדבר הוא "כתר התורה", כתר של התורה¹⁸ [משא"כ לפנ"ז כ' (א) ולהיות מוכתר, (ב) בכתר תורה – שזה מדגיש הפעולה על האדם הלומד, שהתורה מכתירה אותו].

ד.

יבאר דרגת "כתר תורה" ע"פ מ"ש הב"ח – שהוא לימוד עניני פרדס

יש לומר, שכוונת הרמב"ם כאן ב"כתר התורה" היא – לעיקרה ומהותה של תורה (כמו "כתר" כפשוטו, שהוא דבר שלמעלה מהראש), היינו לא זה שהאדם מבין ומשיג התורה, אלא הדביקות בנותן התורה.

וכמבואר בארוכה בב"ח (או"ח סמ"ז ד"ה ומ"ש דאמר¹⁹), שעיקרו של עסק התורה הוא "שנהי" עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתינו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה. . ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ה' המה (ירמי' ז, ד) ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה", ומבאר שם שזהו גם תוכן ברכת התורה, "להודות לו על נתינת התורה לעמו ישראל כדי שיהיו דבקים בקדושתה ובשכינה ית', והוא המכוון בברכת אשר בחר בנו על אשר קרבנו לפני הר סיני ונתן לנו תורתו הקדושה כלי חמדתו שהי' משתעשע בה בכל יום כדי שתדבק נשמתנו בעצמות קדושת התורה ורוחניותה ולהוריד השכינה בקרבנו כו"'.²⁰

ועפ"ז מובן דיוק לשון הרמב"ם בהלכה זו "אין אדם למד רוב חכמתו. . ולא יאבד אפילו א' מהן. . אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה" (ובטור וש"ע (יו"ד ש. וכן בלבוש שם ס"כ) הקדימו "דברי חכמה" ל"תלמוד תורה") – שלכאורה "דברי חכמה" מאי שייכי הכא? הרי מדובר בחכמת התורה²⁰?

17) ראה לקו"ש המצויין לעיל בפנים הערה 62. ישראל.

18) ע"ד הלשון בטורש"ע שם. 20) ובשו"ע אדה"ז השמיט "דברי חכמה".

19) ראה הקדמת המהר"ל לספרו תפארת וראה לקמן הערה 22.

לקראת שבת

אלא שכוונת הרמב"ם ב"דברי חכמה" היא ללימוד ענינים של "פרדס" (המבוארים בד' פרקים הראשונים של ספר היד), הנקראים "דברי חכמה"²¹ להיותם ענינים העמוקים ביותר שבתורה (וכמבואר ברמב"ם שם גודל עמקות הדברים ההם) – שע"י לימוד זה זוכים ל"כתר התורה", כי כדי להרגיש "רוחניות וקדושת מקור מוצא התורה" (שזהו "כתר התורה" כנ"ל) הוא ע"י לימוד עניני "פרדס" וחכמת האמת, שבהם מדובר אודות גדלות הבורא וכו'²².

[ועפ"ז, מ"ש הרמב"ם שעיקר הלימוד בלילה הוא ב"דברי חכמה" ("רוב חכמתו") – דהיינו עניני "פרדס" כנ"ל – מתאים עם מ"ש בכתבי האריז"ל²³ (והובא בפוסקים (באר היטב אור"ח ס"א סק"ו בסופו. משנה ברורה שם סק"ט. ועוד)) שעיקר לימוד התורה בלילה הוא באגדה²⁴ ובחכמת האמת²⁵].

ה.

עפ"ז מבאר גדר החוספה בלימוד בלילה דוקא, והעונש שאמרו למאן דלא יוסף

ועפ"ז מובנת גם השייכות בין "לזכות בכתר התורה" ללימוד בלילה דוקא:

ואולי י"ל שמתעם זה כתב אדה"ז (בפ"ד שם) "אלא בת"ת" והשמיט "דברי חכמה", כי כבר האריך בפ"ב שם, וכן בפ"א ה"ד, ע"ד גודל חיוב לימוד פרדס התורה, גם סודות התורה, שנכלל בחיוב מצות ת"ת, וא"כ פשיטא שזה נכלל בחיבות "אלא בת"ת", משא"כ ברמב"ם וטושו"ע.

(23) ראה גם זח"ג לט, ב "והוה אולף לי כל יומא ג' מילין דאורייתא ובליליא ג' מילין דחכמתא דאגדתא". ובאור צדיקים (להר"מ פאפיריש) עמוד התפלה סכ"ו ס"ו "יזהר מאד ללמוד (בלילה) כו' ונכון שילמוד דבר שמכפר עונותיו של אדם ושרוב יסודי (לכאורה טה"ד, וצ"ל "סודי") התורה גנוזים בה והיא אגדה". ועד"ז בסידור האריז"ל (להרש"ר) בכוונת הלימוד בסופו (כוונת העיון – "אגדה"). ועוד.

(24) ובכ"מ הובא ע"ד לימוד המשנה בלילה, ובתרגום לאיכה עה"פ (ב, יט) קומי רוני בלילה: עסוקי במשנה בליליא. וראה בכמה סידורים בסדר הלימוד (ותיקון חצות) בלילה. סידור אדה"ז (קנג, ד) ובסידור תורה אור (קב, ב).

(25) ולהעיר מקונטרס עץ החיים (לאדמו"ר מהורש"ב נ"ב ע) פכ"ה החילוק דומני לימוד חסידות בבוקר ובלילה, דבבוקר הוא "זמן מסוגל" ללימוד

(21) ראה בארוכה רמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש בפ"י "החכמה (והמעשה)", שעיקרו "לצייר לנפשו אחדות הקב"ה". ע"ש בארוכה. וכדמשמע מרמב"ם סוף הל' מלכים (פי"ב ה"ד) "כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה", וע"ז ממשיך בהלכה שלאח"ז "ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם", דקאי בכללות על הידיעה דמעשה מרכבה ומעשה בראשית שבר' פרקים הראשונים (ראה לקו"ש חכ"ו ע' 119 ואילך), ובזה גופא בדרגא נעלית ביותר (ראה הדרן על הרמב"ם (קה"ת, ברוקלין, תשמ"ה) סכ"ט). וראה רמב"ם סוף הל' תשובה. וראה שינוי לשונו שם בפ"ט הלשון "בחכמה" "בחכמתה" כמה פעמים. וכן ברפ"י שם. ואכ"מ.

(22) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ס"ב (מספרי עקב יא, כב. רמב"ן בספר המצות מ"ע ז"ל) רצונך שתכיר מי שאמר והי' העולם למוד דברי אגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומתדבק בדרכיו כי רוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה' גנוזין באגדות.

(ד) ושם: ילמוד החכמות המושילות לאהבה את ה' כ'.

זה שזוכים ל"כתר התורה" ע"י לימוד התורה בלילה אינו (רק) מפני שבלילה אפשר להתמסר יותר ללימוד בהתיישבות הראוי, שאז מתיישב לימודו בתוכו (ע"ד מ"ש במדרש (שמו"ר פמ"ז, 26) גבי משה), אלא גם ובעיקר²⁷ לפי שבלילה ישנה סגולה מיוחדת²⁸ שלימודו יהי' באופן שמתקשר (נוסף על חכמת התורה גם) לשכינתו ית'.

[ולכן ממשיך הרמב"ם "אמרו חכמים (שמו"ר שם, ה. ויק"ר פייט, א²⁹) אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר (איכה ב, יט) קומי רוני בלילה, וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד כו" (ע"ז ג, ב), להדגיש שאין הכוונה רק לקנין דברי תורה³⁰ ולהתיישבות בחכמת התורה, אלא "לפנימיות התורה", שהיא "רנה של תורה"³¹ והיא הפועלת שהיא' עליו "חוט של חסד"].

והיינו לפי שהדביקות בנותן התורה קשורה עם לימוד התורה מתוך שפלות וביטול³² שדוקא בלימוד כזה אפשרית דביקות אמיתית בקדושת התורה, והלילה הוא זמן מסוגל לעורר בעצמו רגש של שפלות ונמיכות רוח (ולכן אז הוא זמן דחשבון הנפש בקריאת שמע של המטה, תיקון חצות וכו'³³).

ואע"פ שהביטול הוא תנאי מוקדם בכל ענין של לימוד התורה, כמבואר ברמב"ם כאן

לשהש"ר שם).

30 יש מפרשים דעת הרמב"ם (ע"פ פלוגתא ר"י ור"ל במדרשים הנ"ל והתאמתה לעירובין (סו, א) דמשמע דעיקר הלימוד הוא ביום) דעיקר הלימוד בעיון כו' הוא ביום ולגירסא בלילה (ראה נהורא דאורייתא (להרי"ז פ' וולפסון) מאמר א' פט"ז. מאמר ו' פ"ז. ועוד. וראה מפרשים לשמו"ר שבהערה 26). אבל לכאורה לא משמע כן ברמב"ם. ועוד.

31 וי"ל שזוהי הכוונה בציון הצפע"נ על מ"ש הרמב"ם כאן "אמרו חכמים" לתמיד לב, ב (ולא למדרשים הנ"ל הערה 29), דשם מפורש "כל העוסק בתורה בלילה שכינוה כנגדו". ע"ש.

32 וכהמשך הכתוב "קומי רוני בלילה) שפכי כמים לבך נכח פני ה'". וראה שו"ע אדה"ז במהד"ב שם (מזח"א קלו, סע"א ואילך. ח"ג יג, א) "זח הנקרא עבד ה' כמ"ש (תהלים קלד, א) כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות", והרי זהו תוכנו של עבד ה', שפלות וביטול בתכלית.

33 כידוע בכתבי האריז"ל. וראה הערה לתיקון חצות בסידור אדה"ז (קנא, ג ואילך) וסידור תורה אור (צט, א).

דא"ח, ובנוגע ללילה – ד"הזמן הזה צריך לדא"ח". ואולי המדובר שם הו"ע אחר. ואכ"מ.

26 ושם: "הי' לומד תורה ביום ופושט אותה בינו לבין עצמו בלילה"¹. ושם, ח "בשעה שהי' מדבר עמו הי' יודע שהוא יום ובשעה שהי' אומר לו לומד תורתך הי' יודע שהוא לילה" (וראה מפרשים שם).

27 ויש לומר שמרומז בב' הלשונות בטאו"ח סרל"ח "הלכך כיון ששעות הלילה נוחין ורצוין ללמוד כו'".

28 דאף שמפורש בריבוי מקומות בזהר לגבי הלימוד בחצות, ה"ז רק שאז הוא עיקר זמן עת רצון, אבל מהמבואר בכ"מ (וראה לשון אדה"ז בשו"ע (או"ח מהד"ב ס"א ס"ג)) מוכן דלימוד שייך (גם) לכללות הלילה. וראה סידור הרש"ר שם "ללמוד מעט אגדה בכל לילה אחר אכילה".

29 ובשהש"ר (פ"ה, יא) ומדרש שמואל (פ"ה) לפנינו "גרנה" של תורה (וראה מ"כ

ה) ולהעיר שממשיך שם "ולמה הי' עושה כך אלא ללמד את ישראל שיהו יגיעים בתורה ביום ובלילה", ומשמע שמשעה עצמו לא הי' זקוק לזה.

לקראת שבת

(ה' ת"ת פ"ג ה"ח-ט. והיי"ב) ש"לא בגסי הרוח היא מצוי". . אלא בדכא ושפל רוח", שזוהי הקדמה להלימוד, "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן ולא באלו שלומדין מתוך עידון כו' אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה" – הרי כ"ז הם דברים הקשורים עם ביטול ושבירת הגוף וכיו"ב³⁴; אבל כדי לזכות ב"כתר התורה", צריך הלימוד עצמו להיות מתוך ביטול ושפלות ונמיכות הרוח, להתקשר ולהתדבק בקדושת התורה, וזהו ע"י לימוד התורה בלילה דוקא (כנ"ל)³⁵.

וזהו גם תוכן השכר ד"מוסיף יוסיף" – "יוסיף חיים על חייו"; וכן לאידך – העונש ד"ודלא יוסיף כו'":

ההוספה דלימוד התורה בלילות (נוסף על ההוספה בכמות, שמוסיף עוד זמן של לימוד התורה), הוא בעיקר הוספה באיכות – שע"ז זוכה ב"כתר התורה" שמתדבק עם נותן התורה; ולכן מביאה הוספה זו ל"יוסיף חיים על חייו", דהכוונה בזה היא – נוסף על הוספה בחיים כפשוטו – גם להוספה באיכות, חיים נעלים יותר, ע"ד מ"ש (יומא עא, א³⁶) "מחיי חיים יתן לך חיים", היינו חיים נעלים יותר בחיי עוה"ז³⁷ וע"ד מה שפירש בר"ג (ב"ב שם³⁸) ד"מוסיף ימים לעולם הבא", ש"ל שאין הכוונה שההוספה היא רק לחיי עוה"ב, אלא שימי העוה"ב ישנם בעוה"ז, בהיותו נשמה בגוף, וכמחז"ל "עולמך תראה בחיך" (ברכות שם³⁹).

ולאידך – "ודלא מוסיף יאסף כו'", כי כאשר אינו מוסיף בלימוד התורה בלילות ה"ז מורה שאין נוגע לו "לזכות בכתר התורה" ואשר כוונתו בלימוד התורה היא בשביל השגת חכמת התורה, ולא לזה שהיא חכמתו של הקב"ה, קדושת התורה, שזהו אמיתית ענינה וגדרה ובשביל זה צ"ל עיקר עסק התורה של האדם, ולולא זה חסר בעיקר החיות של איש ישראל, שהוא עצם קדושת התורה. ולכן חסרים לו "חיים" אלה.

[וע"ד דברי הבי"ח הנ"ל בביאור מחז"ל (נדרים פא, א. ב"מ פה, ריש ע"ב) "על מה אבדה הארץ (ירמ" ט, יא) על שלא ברכו בתורה תחלה", ד"איכא לתמוה טובא למה יצא כזאת מלפניו להענישם בעונש גדול ורם כזה על שלא ברכו בתורה תחלה שהוא לכאורה

המציאות. וראה נתיבות עולם למהר"ל נתיב התורה פ"ט.

36 ראה סה"מ תש"י ע' 44.

37 וע"ד דאיתא ביומא שם לאח"ז: המתהפכות עליו מרעה לטובה.

38 ובר"ח תענית שם "החכמים שמנדין שינה מעיניהם בעולם הזה וחיים לעוה"ב".

39 ראה גם ב"ב טז, סע"ב ואילך: הטעימן הקב"ה בעוה"ז מעין עוה"ב.

34 וביטול הנצרך כהקדמה ללימוד, וכמו שאומרים בסוף תפלת העמידה (ברכות יז, א) "ונפשי כעפר לכל תהי' (ועי"ז) פתח לבי בתורתך".

35 ראה מכתב כ' אייר תש"ז (נדפס באגרות ח"י"ג (קה"ת, תשמ"ט) ע' פד ואילך), בביאור דברי המהר"ל (תפארת ישראל בההקדמה) דאהבת התורה מסלק אהבת המקום, דדוקא לימוד התורה הקשור באהבת המקום הוא בביטול והעדר

לקראת שבת

יט

עבירה קלה, ומבאר, ש"המה עזבו את תורתו ולא הלכו בה (שם, יב (בשינוי)) פירוש תחילת ההליכה ברוחניות התורה ממדרגה למדרגה כדי שתתדבק הנשמה בעצמות קדושת התורה לא הלכו בה. . לעסוק בתורה לשמה ("כי אם לצורך הדברים הגשמיים להנאתם לידע הדינים לצורך משא ומתן, גם להתגאות להראות חכמתם, ולא נתכוונו להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה למטה בארץ"). . נענשו שנסתלקה השכינה מן התחתונים ואז אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר (ירמ' ט, יא) כלומר נחרבה ונשארה חומרית מבלי עובר שם קדושת השכינה כי נסתלקה השכינה לגמרי מן הארץ ועלה לה למעלה".]

ו.

[ע"פ כל הנ"ל יש לבאר גם הקשר בין ההוספה דלימוד התורה בלילה להיו"ט דחמשה עשר באב⁴⁰.

דהנה הטעם בפשטות בזה ש"מכאן ואילך" מוסיפים בלימוד התורה בלילה הוא לפי שמאז הלילות מאריכין והימים מתקצרים⁴¹. אבל לפ"ז אינו שייך לתוכן היום (והיו"ט) דט"ו באב עצמו, אלא הוא דבר שמתחיל מט"ו באב ואילך. וי"ל שמסתבר, שיש שייכות בין ההוספה בת"ת בלילה המתחלת מט"ו באב לתוכן היו"ט⁴².

עוד צ"ע ע"פ המבואר בכתבי האריז"ל⁴³ שגודל היו"ט דחמשה עשר באב שייך לזה שאז הוא מילוי הלבנה, ומבואר⁴⁴ העילוי בזה לגבי מילוי הלבנה שבכל חודש וחודש, כי הלבנה מורה על ישראל שמונים ללבנה, (לפי שהם) דומים ללבנה⁴⁵, ועתידין להתחדש כמותה (סנהדרין מב, א (וראה פרש"י שם). רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ט. נוסח קידוש לבנה) ומילוי הלבנה מורה על השלימות שבישראל הבאה לאחרי הירידה (חסרון הלבנה שלפנ"ז), וע"פ הידוע שכל ירידה היא צורך עלי', מובן, דככל שתגדל הירידה, כך גדלה העלי' שלאח"ז. וזהו העילוי שבמילוי הלבנה שבחמשה עשר באב על שאר חדשי השנה, דלהיות שבא לאחרי הירידה העצומה דט' ימים ראשונים של חודש אב עד ליום ט' באב עצמו, יום החורבן

היו"ט מחמת זה דהוא יום שפסקו מלכרות עצים למערכה, "ולפי שעה שהיו עוסקים לכרות עצי המערכה והיו מתבטלין בתלמוד תורה אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יו"ט שמיכן ואילך היו עוסקין בתורה". וראה נמוק"י שם.

43) ראה פ"ח שער חגה"ש.

44) ראה אוה"ת נו"ך (כרך ב) ע' א'צו. ד"ה נחמו עת"ר (סה"מ עת"ר ע' רכ; רכט ואילך). ובכ"מ.

45) ראה סוכה כט, א. חולין ס, ב. ב"ר פ"ו, ג. אוה"ת בראשית ד, ב ואילך. ובכ"מ.

40) ראה עבודת הקודש (להחיד"א) מורה באצבע ס"ח חודש אב: יום ט"ו באב ירבה קצת שמחה כי יש עליו לשכינה כמ"ש בזהר ח"ב דף קלה' ויזהר להוסיף בתורה בלילה כמ"ש רז"ל.

41) כלשון הרשב"ם ב"ב שם.

42) להעיר, שלפי רגמ"ה ב"ב שם, מ"ש בגמ' "מכאן ואילך דמוסיף יוסיף כו" הוא סיום טעם

1) ובזהר שם (קלה, א): ט"ו באב איהו קיימא בחדה על בנות ישראל.

לקראת שבת

והגלות, לכן העלי' שלאח"ז (הנרמזת בשלימותה במילוי הלבנה ביום ט"ו) היא עלי' נעלית ביותר (ועילוי זה יהי' בשלימותו בגלוי בגאולה האמיתית והשלימה, שזהו התיקון של החורבן דט' באב).

[ותוכן זה שבט"ו באב נרמז בטעם הראשון (בזמן) שבגמ' (תענית ל, ב. ב"ב שם, סע"א) על היו"ט דט"ו באב – יום שכלו בו מתי מדבר", שאף שהגזירה נתבטלה בט' באב שבשנה ההיא, הרי הבידוד והגילוי דביטול הגזירה בט' באב הי' בט"ו באב, כאשר קיימא סיהרא באשלמותא⁴⁶].

ולפ"ז מובן, שהעילוי דט"ו באב הוא דווקא מחמת יום זה עצמו, שבו קיימא סיהרא באשלמותא – ולא בימים שלאח"ז, שאז, אדרבה, מתחיל שוב מיעוט הלבנה, שפוחת ומתמעט מיום ליום.

ונמצא ששני העניינים – (א) תוכן היו"ט דט"ו באב, הקשור עם מילוי הלבנה, (ב) "מכאן ואילך מאן דמוסיף כו" – הם כעין סתירה זו"ז. שמצד תוכן היו"ט ה"ז שייך, לכאורה, רק ליום ט"ו עצמו, כי אח"כ אור הלבנה הולך ומתמעט; ואילו ענין השני הוא באופן ש"מכאן ואילך" מוסיפים והולכים (דכיון שהלילות הולכים ומתארכים, הרי מובן, שבכל לילה צ"ל הוספה לגבי לילה שלפנ"ז).

ויש לומר הביאור בזה:

כיון שישראל מונין ללבנה ודומין ללבנה, מובן, שכל שיש בלבנה יש בבנ"י. והיינו שנוסף ע"ז שבלבנה נראה המצב כמו שהוא בעם ישראל בכללותו, דכמו שבלבנה יש עליות וירידות כן הוא במצבם של ישראל (כדאימא במדרש שמו"ר פט"ו, כו), עד שהם עתידים להתחדש כמותה בגאולה העתידה לבוא, הרי יש בזה הוראה איך צ"ל עבודת האדם.

ולכאורה תמוה: סדר העליות וירידות של הלבנה הוא באופן קבוע ותמידי, שבתחילת החודש היא בעליות, ממולד הלבנה עד למילואה ביום ט"ו בחודש, מיום ליום הולך ומוסיף אור הלבנה, ומט"ו עד סוף החודש מיום ליום פוחת והולך אורה עד שמתעלם לגמרי.

ועפ"ז ההוראה מתחילת החודש מובנת, שעבודת ישראל צ"ל באופן דמוסיף והולך, מחיל אל חיל; אבל איך יתכן שלאחרי שהגיע לשלימות העבודה, קיימא סיהרא באשלמותא, תהי' עבודתו באופן שפוחת והולך? הרי כלל גדול הוא, שעבודת ה' צ"ל באופן דמעלין בקודש ואין מורדין (ברכות כח, א. וש"נ⁴⁷) ח"ו!

ועכצ"ל שישנו חילוק בין כשאין מילוי הלבנה בחציו הראשון של החודש לחציו השני

47 (ראה זח"ג קסב, ריש ע"ב. וראה לקו"ש חלק ח"י ע' 454 בהערה.)

46 כמבואר ברש"י, תוס' ור"ח תענית שם.

לקראת שבת

כא

של החודש: בחציו הראשון של החודש, העדר מילוי הלבנה מורה על חסרון, היינו שעדיין לא נשלם אור הלבנה, וצריך להעלות ולהוסיף באור; אבל בחציו השני של החודש, כשאין מילוי הלבנה אינו מורה על חסרון ח"ו, אלא אדרבה – יש בו מעלה.

ויובן זה ע"פ דברי הגמרא (חולין ס, ריש ע"ב) בנוגע לכללות הענין דמיעוט הירח "לכי ומעטי את עצמך", ודוגמתו בעבודתם של ישראל – "כי אתם המעט" (פרשתנו ז, ט) "ממעטין עצמכם" (פרש"י עה"פ. חולין פט, א. חדא"ג מהרש"א שם ס, ב), ענין הביטול.

והענין בזה:

כאשר עבודת ישראל היא באופן דקיימא סיהרא באשלמותא, היינו, שהאור שלו מאיר בגלוי ובתוקף, הן בנוגע לעצמו והן בנוגע להשפעה על הזולת (ע"ד ובדוגמת הלבנה שענינה "להאיר על הארץ" (בראשית א, יד. שם, יז)) – יתכן שיבוא האדם לידי רגש של ישות, בידעו את גודל מעלת העבודה שעל ידה מאיר בכל העולם כולו; ולכן בהמשך וביחד עם זה צריכה להיות העבודה בענין הביטול ("לכי ומעטי את עצמך").

כלומר: בנוגע לעצם העבודה, הן בנוגע לעצמו והן בנוגע לזולת – הרי בודאי שאין לגרוע ח"ו בענין האור, ואדרבה, יש להוסיף ולהעלות בכל עניני אור וקדושה; והשינוי אינו אלא בנוגע לרגש האדם העובד, שכיון שהוא העושה ומאיר יכול לבוא לידי רגש של ישות – ולכן בנוגע לרגש זה צריכה להיות העבודה ד"לכי מעטי את עצמך", הביטול.

וזהו הסדר הקבוע בעבודת האדם, שבהגיעו לשלימות הפעולה בעבודת ה' בהאור והגילוי, אזי יש לו להתחיל תיכף העבודה דפוחת והולך, העבודה דמיעוט וביטול הרגש מציאות עצמו והרגש מעלת עבודתו עד שההרגש מתבטל לגמרי, בדוגמת הלבנה שבכל חודש אחרי קיימא סיהרא באשלמותא בט"ו בחודש, מתחיל הסדר דפוחת והולך בהגילוי, עד שמתעלם אור הלבנה לגמרי ברגע שלפני המולד.

ועפ"ז יובן שגם בחציו השני של החודש, כאשר אור הלבנה פוחת והולך, העבודה היא באופן דמוסיף והולך – הוספה בהביטול, שההרגש הולך ומתמעט (מתבטל) יותר ויותר, עד לתכלית הביטול.

והנה מכיוון שנצטוינו "מעלין בקודש" תמיד, עכצ"ל, שהעבודה הבאה לאחרי המצב דט"ו בחודש, כאשר קיימא סיהרא באשלמותא, היא בהמשך והוספה על העלי' בעבודה דחצי הא' של החודש. כלומר: לא זו בלבד שהעבודה דחציו השני של החודש היא באופן דמוסיף והולך (הוספה בענין הביטול), אלא עוד זאת, שהעבודה בחציו השני של החודש היא נעלית יותר מזו שבחציו הראשון של החודש.

והענין בזה:

העבודה בחציו הראשון של החודש היא הוספה בענין האור, והרי "אור" הוא מציאות; ולעומת זאת, העבודה דחציו השני של החודש היא – הוספה בהביטול, בשלילת

המציאות, אשר ע"ז באים לעילוי שבאין ערוך להאור – אותי אתם לוקחים, "לוקחים" את ה"מאור".

וזהו ענין מולד הלבנה בר"ח – שע"י עבודת הביטול בחציו השני של החודש עד לתכלית הביטול והעלם הלבנה לגמרי (ברגע שלפני המולד), אזי נעשה הענין ד"ייחוד שימשא וסיהרא"⁴⁸ הייחוד עם ה"מאור", שמעלתו באין ערוך לגבי מעלת האור.

[ולדוגמא – החילוק בין תלמיד בריחוק מקום מרבו ומפרש דבריו ומוסרם לאחרים, לכמו שהוא עומד לפני רבו ומקבל תורתו ממנו, דמובן דכאשר הוא לפני רבו, הרי הוא בטל לגמרי כדי שיוכל לקבל תורת רבו ואז הוא במעלה נעלית ביותר⁴⁹].

עפ"ז מובן הקשר ד"מכאן ואילך" מוסיפים בלימוד התורה בלילות לט"ו באב שבו קיימא סיהרא באשלמותא:

תוכן עניין לימוד התורה בלילות הוא כדי לזכות בכתר התורה כנ"ל, דהיינו להגיע ל"מאור"⁵⁰ שבתורה, קדושת התורה והשכינה שבתורה (כנ"ל בארוכה), שהיא למעלה באין ערוך מ"אור" התורה, ולהגיע לזה הוא דוקא ע"י לימוד התורה בלילה, מתוך לילה ונמיכות הרוח ושפלות, ענין הביטול.

ולכן דוקא "מכאן ואילך" – לאחרי מילוי הלבנה דט"ו באב, מתחילה שלימות נעלית יותר, לימוד התורה בלילות כפי הנ"ל הבא ע"י הענין כפשוטו, שע"ז מגיעים ל"מאור" שבתורה.

49 ראה ס' הערכים שם ע' דש ואילך.
50 ראה ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז (ובקרבן העדה שם). פתיחתא דאיכ"ר ב.

48 ראה ס' הערכים חב"ד ערך אור הלבנה ע'
שט. וש"נ.

דרכי החסידות

אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ
מליובאוויטש נ"ע בענייני עבודת השי"ת

קביעת עתים לתורה

"קיימת עגלה, מרכבת עמינדב, ואת העגלה צריכים לסחוב כל ישראל ע"י תורה ועבודה, ובכדי שיהי' כח לסחוב את העגלה נותנים את כל העניינים הגשמיים בצרכי בני אדם, אבל אסור חלילה לטעות שהקש והחציר הם העיקר ולהיות בזה תענוג ('געשמאק')

והנה כל אדם באשר הוא אדם, יודע ומבין ומשיג שיש לו תעודה בחיים, והאם אפשר הדבר אשר בחיר הנבראים יהי' לו ח"ו תכלית אחד עם הבעלי – חיים, להחזיק את גופו, ואדרכא הבע"ח מוצאים מחייתם בריוח ושלא ביגיעה, ובחיר הנבראים צריך יגיעה וטרדא, הלא דבר הוא.

העגלון והסוסים

בקיץ תרנ"ח באחד המסעות אשר נסע הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מליובאוויטש אל הנאות דשא – באליווקע, שהי' נוסע בכל יום שני בשבוע לבקר את כבוד אמו הרבנית הצדקנית זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע ולקבל אורחים על יחידות – הנה באחד הבארות אשר באמצע הדרך השקה שאול העגלון את סוסיו, ויהי כאשר כלו לשתות והעגלון ישב לו על הדוכן, הצליף בשוטו על גב הסוסים ויאמר:

שוטים, אתם חושבים שאני נתתי לכם לשתות עבורכם, שהקש והחציר שאתם זוללים

יהיו עם יותר טעם, לא, אני נתתי לכם לשתות בכדי שיהיה לכם יותר כח וחשק לסחוב את העגלה.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, נעשו פני קדשו רצינים מאד, ושעה נכונה ישב מתעמק במחשבה, ואחרי כן הואיל לאמר. אפילו שאול הבעל עגלה מבין שזה מה שנותנים לסוסים קש חציר ואח"כ מים לשתות, זה לא בכדי שלסוסים תהי' יותר הנאה מהקש ומהחציר, אלא בכדי שיהי' להם כח וחשק לסחוב את העגלה.

הרבי אמר לסבא, שבמעזריטש אמרו בשם הבעש"ט נ"ע שמה שיהודי שומע ורואה אפילו דברים פשוטים בעניני עולם הכל הוא הוראה בעבודת ה'.

קיימת עגלה, מרכבת עמינדב, ואת העגלה צריכים לסחוב כל ישראל ע"י תורה ועבודה, ובכדי שיהי' כח לסחוב את העגלה נותנים את כל הענינים הגשמיים בצרכי בני אדם, אבל אסור חלילה לטעות שהקש והחציר הם העיקר ולהיות בזה תענוג ("געשמאק").

ובכדי שלסוסים לא תהי' טעות מכה אותם שאול בעל העגלה. כן, כאשר מכים סרה הטעות. אלא שזוהי עצה עבור סוסים, בשביל אדם, להבדיל, הכאה ח"ו זהו יותר מדי ירוד, וזה שובר, עבור אדם מספיק רמז והתעוררות של חבר טוב.

ההתעוררות צריכה להיות בכך שצריכים להיזכר שאנו אדם, ואדם צריך לדעת שהוא אדם, וזה עצמו מחזיק אותו במעמד ומצב טוב.

"אדם" – איכה?

הרבי פעם אמר: לאחר שאדם הראשון חטא בעץ הדעת, קודם שהשי"ת הוכיח אותו, הוא אמר לו אדם איכה, היכן ה"אדם".

בכל מעמד ומצב צריכים לזכור שאנו אדם, וזה שזוכר שהוא אדם, הוא לא יפול כל כך מהר, ואם הוא כן נופל לרגע, קל לו לעלות על דרך הישר.

ועתה אתה יקירי, אדם איכה, אי' האדם שבך, התבונן בהעבר שלך, שקדת ועמלת הרבה שנים בתורה, ואביך החסיד נ"ע אשר מסר נפשו עליך, ואתה היית נחמתו בחיים חיותו ותקותו לעלמא דאתי, ומכיון שנכנסת בעניני עסק ומסחר וקנין עזבת מקור מעין מים חיים, ונטבעת במצולות הטרדות עד כי שכחת צור מחצבתך.

אנא יקירי, רחם על עצמך על רעיתך תי' ועל בנכם שי' וחוס על נשמת אביך החסיד נ"ע, ובלי שום טענה ומענה תקבע עתים לתורה לימוד עיוני בכל יום מימות החול, וביום הש"ק להוסיף ללמוד בשקידה עצומה, והשי"ת יעזור ותצליח בעניניך ותגדלו בנכם שי' לתורה חופה ומעש"ט מתוך פרנסה בהרחבה גדולה בגשמות וברוחניות.

הדו"ש ומברכך.

